

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn, 2025, 12 (2), 290-315

**İLAHİYAT FAKÜLTELERİNE KAYITLI HÂFİZ ÖĞRENCİLERİN, HÂFİZLİK EĞİTİMİ
SÜRECİNDE ELDE ETTİKLERİ KAZANIMLARI KORUYUP GELİŞTİRME DURUMLARI**
**The Status of Hafiz Students Enrolled in Theology Faculties Regarding the Maintenance and
Development of the Gains They Acquired During Hafiz Training**

Nazım BAYRAKDAR

Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, nazim.bayrakdar@usak.edu.tr, ORCID: [0000-0002-5500-5170](https://orcid.org/0000-0002-5500-5170).

Cihat ÇELİK

Dr. Öğr. Görevlisi, Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim ve Kıraat Anabilim Dalı, cihat.celik@usak.edu.tr, ORCID: [0000-0003-3089-7819](https://orcid.org/0000-0003-3089-7819).

Nurullah DENİZER

Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, nurullah.denizer@usak.edu.tr, ORCID: [0000-0002-4731-6585](https://orcid.org/0000-0002-4731-6585).

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	01.09.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	06.10.2025
Yayın Tarihi / Published:	31.12.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	2
Sayfa/ Pages:	290-315

Atıf / Cite as: Bayrakdar, Nazım. Çelik, Cihat. Denizer, Nurullah. "İlahiyat Fakültelerine Kayıtlı Hâfız Öğrencilerin, Hâfızlık Eğitimi Sürecinde Elde Ettikleri Kazanımları Koruyup Geliştirme Durumları" (The Status of Hafiz Students Enrolled in Theology Faculties Regarding the Maintenance and Development of the Gains They Acquired During Hafiz Training). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/2 (2025), 290-315. Doi: 10.17859/pauifd.1775670.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD) 12 (2) 2025: 290-315

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNE KAYITLI HÂFİZ ÖĞRENCİLERİN, HÂFİZLİK EĞİTİMİ SÜRECİNDE ELDE ETTİKLERİ KAZANIMLARI KORUYUP GELİŞTİRME DURUMLARI*

Nazım BAYRAKDAR**

Cihat ÇELİK***

Nurullah DENİZER****

Öz

Son dönemde ülkemizde hâfız yetiştirme meselesine daha fazla ağırlık verilmeye başlandığı ve bu alanda bireylere yeni imkânlar sağlandığı dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak hâfızlık programlarını başarıyla tamamlayıp hâfız unvanı alan kişilerin sayısı her geçen yıl artmaktadır. Hâfızlık eğitimi, hâfızlık belgesi alındığında resmen son bulsa da bu eğitimi başarıyla tamamlayan bireylerin hâfızlık eğitimlerini tamamladıktan sonra da birtakım sorumlulukları yerine getirmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde onlara yapılan yatırımın heba olma ihtimali söz konusudur. Bu çalışmanın amacı, ilahiyat fakültesinde öğrenim görmekte olan hâfız öğrencilerin, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirme durumlarını tespit etmektir. Araştırma nitel yöntemle yapılmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Mülakat verilerinin yorumlanıp değerlendirilmesi, içerik analizi tekniğine göre yapılmıştır. Araştırma sonucunda hâfızların önemli bir kısmının hıfzını korumakta yetersiz kaldığı; kıraatini güzelleştirmeye, Kur'an âyetlerinin anlamlarını öğrenmeye, eğitimcilik yönünü geliştirmeye yönelik çalışmalara yönelen hâfızların oranının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar hâfızların, hâfızlığa yönelme tercihinden duydukları memnuniyet ile hıfzlarını koruyup geliştirmeleri için gerekli çalışmaları yapma durumları arasında oldukça güçlü bir ilişki olabileceğini göstermiştir. Bireylerin hâfızlık eğitimine gönüllü şekilde başlayıp devam etme durumları ile bu eğitimi aldıkları kursta yaşadıkları deneyimlerin, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirmeye yönelik motivasyonlarını önemli ölçüde etkileyebileceği anlaşılmıştır. Müslümanları hâfızlığa ve hıfzlarını korumaya teşvik eden hadislerin, hâfızlık eğitimine başlama ve devam edip bu eğitimi tamamlama noktasında bireyler için önemli bir motivasyon kaynağı olarak işlev görse de hâfızlık unvanının alınmasıyla birlikte durumun giderek değiştiği; söz konusu hadislerin, hıfzın korunup geliştirilmesine yönelik çalışmalar için gerekli motivasyonun oluşmasındaki etkisinin oldukça sınırlı kalabildiği saptanmıştır. Hâfızlık eğitiminin zaten doğasında var olan güçlüğün, bazı kurs hocalarının rencide edici davranışları nedeniyle daha da artabildiği ve bu durumun hâfız adaylarının psikolojik olarak yıpranmalarına ve hıfzlarını koruyup geliştirmeye yönelik çalışmalara karşı onlarda isteksizlik duygusunun oluşmasına yol açabildiği anlaşılmıştır.

* Araştırma, Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 13/12/2023 tarih ve 2023-230 sayılı onayı ile yapılmıştır.

** Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, nazim.bayrakdar@usak.edu.tr, ORCID: [0000-0002-5500-5170](https://orcid.org/0000-0002-5500-5170).

*** Dr. Öğr. Görevlisi, Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim ve Kıraat Anabilim Dalı, cihat.celik@usak.edu.tr, ORCID: [0000-0003-3089-7819](https://orcid.org/0000-0003-3089-7819).

**** Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, nurullah.denizer@usak.edu.tr, ORCID: [0000-0002-4731-6585](https://orcid.org/0000-0002-4731-6585).

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Hâfızlık Eğitimi, Hıfzın Korunması, Mesleki Gelişim.

The Status of Hafiz Students Enrolled in Theology Faculties Regarding the Maintenance and Development of the Gains They Acquired During Hafiz Training

Abstract

It is noteworthy that in recent times, greater emphasis has been placed on the issue of Hafiz training (training individuals to memorize the entire Qur'an) in our country, and new opportunities are being provided to individuals in this field. Consequently, the number of people who successfully complete the Hafiz programs and receive the title of Hafiz is increasing every year. Although Hafiz training officially concludes upon receiving the Hafiz certificate, individuals who successfully complete this education are still required to fulfill certain responsibilities even after its completion. Otherwise, there is a possibility that the investment made in them could be wasted. The aim of this study is to determine the extent to which Hafiz students enrolled in the faculty of theology are maintaining and improving the gains they acquired during the Hafiz training process. The research was conducted using a qualitative method. Data were collected using the semi-structured interview technique. The interpretation and evaluation of the interview data were carried out according to the content analysis technique. The results of the study revealed that a significant portion of the Hafizes were insufficient in maintaining their memorization (hifz); and the proportion of Hafizes engaging in activities aimed at beautifying their recitation (qira'at), learning the meanings of the Qur'anic verses, and developing their educational skills was quite low. The findings of the research indicated that there might be a very strong relationship between the Hafizes' satisfaction with their choice to pursue Hafiz training and their efforts to maintain and develop their hifz. It was understood that the individuals' voluntary decision to start and continue Hafiz training, along with their experiences in the course where they received this education, could significantly influence their motivation to maintain and improve the gains acquired during the Hafiz training process.

Keywords: Religious Education, Common Religious Education, Hafiz Education, Preservation of Hifz, Professional Development.

Structured Abstract

The goal of this study is to identify what individuals do to preserve and improve their hafiz identity after completing their memorization training. This is a qualitative study, and the data were collected using semi-structured interviews. The interview data were interpreted and evaluated using content analysis. Based on the verbal and non-verbal messages provided by the hafizes during the interviews, the following can be concluded:

The inherent difficulty of hafiz training can be exacerbated by the unpedagogical and unethical behavior of some instructors. This can trigger some students' desire to leave the course as soon as possible after completing their training, leaving them with negative feelings about the environment. These negative feelings are a significant factor that makes it difficult for individuals to live a life at peace with their hafiz identity.

The training provided in hafiz courses does not adequately contribute to the development of individuals' self-control skills. This is because a strong tendency was observed in most participants to attribute their lack of effort in preserving and developing their hafiz identity to the absence of people who could guide them.

The excessive emphasis on the value of memorizing the Quran, both before and during hafiz training, can overshadow the importance of learning the meanings of the Quranic verses. The message conveyed to hafiz candidates, directly or indirectly, that "when you successfully complete your memorization, Allah will open all good doors for you in this world and the hereafter; you just need to become a hafiz," may have positive short-term

effects by helping them endure the hardships of the process, but it can lead to negative long-term consequences. The interview data show that the negative feelings resulting from the mismatch between the expectations created by this message and the realities of life can lead hafizes to a sense of apathy.

Most hafizes experience a void after completing their training and expect support from their instructors and the Presidency of Religious Affairs to overcome this. When this expectation is not met, they may develop thoughts such as: "Why did our instructors, who made so much effort and sacrifice to make us hafizes, forget about us afterward? Why aren't officials of the Presidency of Religious Affairs, who place great importance on hafizes, more sensitive to those who have completed their memorization? Was it all just to make us hafizes?" The interview data suggest that such thoughts can negatively impact individuals' motivation to work on preserving and developing their hafiz identity.

There seems to be a very strong relationship between a hafiz's state of being at peace with their identity and their efforts to preserve and develop it. Two key factors influencing an individual's sense of peace with their hafiz identity are their voluntary decision to begin and continue the training, and their experiences during the course. Although hadiths that encourage Muslims to become hafizes and preserve their memorization serve as a significant source of motivation for individuals to start and complete their training, this effect seems to wane after they earn the title. The influence of these hadiths on the motivation needed to preserve and develop their hafiz identity appears to be limited. The findings of this study are considered important for identifying the educational needs of individuals after their hafiz training and for taking the necessary measures to meet this need.

GİRİŞ

Çok okunan kitap anlamına gelen 'Kur'ân' isminin bir tecellisi olarak Kur'ân-ı Kerîm tarih boyunca en çok okunan ve en çok ezberlenen kitap olmuştur.¹ Âyetlerin nazil olmaya başladığı dönemden bugüne kadar Müslümanlar Kur'ân-ı Kerîm okumayı ve onu ezberlemeyi Yüce Allah'ın rızasının kazanılmasına vesile olacak en feyizli amellerden biri olarak görmüşler ve buna bağlı olarak da Kur'ân'ı güzel okuyanlara ve hâfızlara büyük saygı duymuşlardır. Onlar bu saygının doğal bir sonucu olarak Kur'ân öğretimine de özel bir önem vermişlerdir.

Kur'ân öğretiminin önemli bir parçasını hâfızlık eğitimi oluşturmaktadır. Sözlükte 'saklamak, korumak, ezberlemek, unutmamanın zıttı' manasındaki² *hıfz* kökünden gelen *hâfız* kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona ezberleyen kimseler için kullanılan bir sıfattır. Müslüman toplumlarda Kur'ân'ın tamamını ezberleyen kimseler için hâfız kelimesinin yanı sıra 'kurra' ve 'hâmil' kelimeleri de kullanılmıştır.³

Hâfızlık, İslam tarihinin ilk dönemlerinde daha ziyade kişisel çabalara bağlı olarak kazanılan bir özellik olmuştur. Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi'nde genellikle mescitlerde verilen hâfızlık eğitimi için ilerleyen dönemlerde Dârülkurrâ ve Dârülhuffâz

¹ Ömer Çelik, "Hafızlık", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi* 7/13 (2012), 69-83.

² Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Dr. Abdulhamid Hendâvî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 1/336; Ebû Manşûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed 'Avd Mir'ab (Beyrut: Dârü l'İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 2001), 4/458; İsmail İbn Abbâd, *el-Muhît fi'l-luğa*, thk. Muhammed Hasan Al-Yasin (Beyrut: Âlemü'l Kütüb, 1994), 3/61-62.

³ Nebi Bozkurt, "Hâfız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/74-76.

gibi adlarla anılan eğitim kurumları açılmıştır. Yazılı kültür ve yazı malzemeleri henüz gelişip yaygınlaşmadığı için ilk dönemlerde hâfızlık daha ziyade Kur'ân-ı Kerâm'in korunmasının ve öğretilmesinin bir yolu olarak görüldüğü için rağbet görürken ilerleyen dönemlerde şartlar değişmiş ve Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'e verdikleri değerlerin bir nişanesi olarak gördükleri için de hâfızlığa yönelmeye başlamışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı ezberinde olan kişiye 'hâfız' dense de hâfızlık eğitimi, Kur'ân-ı Kerîm'in yalnızca lafzıyla ezberletilmesinden ibaret bir süreç olarak görülmemiştir. Hâfızlık eğitimi sürecinde bireylere ezberledikleri âyetlerin anlamlarının öğretilmesinin yanında kendilerini örnek bir Müslüman kılacak özellikler de kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenledir ki hâfızlık eğitimini başarıyla tamamlayan bireylerden, dînî kimliklerini sosyal ilişkilerine güçlü şekilde yansıtan örnek bireyler olmaları beklenmiştir.

Ülkemizde hâfızlık eğitimi Cumhuriyet dönemi boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında dinin hayata aksetme sahasının vicdanlar ve ibadethanelerle sınırlanması gerektiğine duyulan inanç⁴ ile laikliğin, toplumsal kurumların dinin etkisinden tamamen kurtarılması şeklinde anlaşılmasına⁵ bağlı olarak eğitim alanında birtakım düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu adımlar o dönemde hâfızlık eğitimini neredeyse bitme noktasına getirmiştir. Zira bu dönemde medreselerle birlikte Dârülhuffâzlar da kapatılmıştır.⁶ Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte hâfızlık eğitimi alanında olumlu gelişmeler yaşanmaya başlasa da 28 Şubat döneminde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasının başlaması, durumun tersine dönmesine yol açmıştır. Son dönemde ise ülkemizde hâfızlık eğitimini canlandırıp yaygınlaştırmak üzere yeni adımlar atılmaya başlanmıştır.⁷

Hâfızlık eğitimi ülkemizde 2010 yılına kadar resmi bir öğretim programı olmaksızın geleneksel usuller ve kişisel inisiyatifler doğrultusunda verilmiştir. Hâfızlık Öğretim Programı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ancak 2011 yılında hazırlanıp yürürlüğe girmiştir. 2021 ve 2024 yıllarında bu programda bazı güncellemeler yapılmıştır.⁸ Söz konusu programda hâfızlık eğitimi için Kur'ân-ı Kerîm, dini bilgiler, sosyal etkinlik ve rehberlik olmak üzere üç temel alan belirlenmiştir. Programda hâfızlık eğitimi, ilk üç dönemi hazırlık, sonraki altı dönemi ise ezber olmak üzere toplam dokuz dönem olarak planlanmıştır. Eğitim biliminin verilerinden yararlanarak hazırlandığı

⁴ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994), 226-227.

⁵ Nevin Ünal Özkorkut, "Türkiye'de Laiklik İlkesinin Kabul Süreci Ve Çok Partili Döneme Geçişle Değişen Laiklik Anlayışı", *Adalet Dergisi* 71 (2023), 169-171. (161-198)

⁶ Recai Doğan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı* (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999), 240.

⁷ Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları* (İstanbul: Dem Yayınları, 2019), 59.

⁸ İrem Doğan- Cemil Osmanoglu, "Türkiye'de Hafızlık Eğitiminin Problemleri Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 16 (2023), 151.

belirtilen bu programda bireylerin çok yönlü yetiştirilmelerinin hedeflendiği belirtilmiştir.⁹

Hâfızlık eğitimi fedakârlık gerektiren, uzun, yorucu ve masraflı bir süreçtir. Bireyler hayatlarının belki de en kritik dönemlerinden birini hafızlık eğitimine ayırarak hem dünyalarını hem de ahiretlerini ilgilendiren çok önemli kazanımlar elde etmektedirler. Ancak bunlar bir kere elde edildikten sonra asla kaybedilmeyecek kazanımlar değildir. Hâfız unvanı almaya hak kazanmış bireylerin bu kazanımları korumaları ve geliştirmeleri için özel bir çaba göstermeleri şarttır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada ‘ilahiyat fakültesinde öğrenim görmekte olan *hâfız öğrencilerin, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirme durumları nedir?*’ sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada cevabı aranan alt sorular ise şunlar olmuştur:

- Öğrencilerin, hıfzlarını koruma durumları nedir?
- Öğrencilerin, tilavetlerini güzelleştirme maksatlı faaliyetlere yönelme durumları nedir?
- Öğrencilerin, Kur’ân âyetlerinin anlamlarını öğrenme maksatlı faaliyetlere yönelme durumları nedir?
- Öğrencilerin, eğitimcilik yönlerini geliştirme maksatlı çalışmalara yönelme durumları nedir?

Hâfızların, hâfızlık eğitimi sonrası süreçte ezberlerini muhafaza etmeleri, dînî bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar¹⁰ yapmaları kaçınılmaz bir gerekliliktir. Söz konusu çalışmaların ihmal edilmesi halinde hem uzunca bir sürede ve bin bir zahmetle elde edilen çok değerli bir kazanım kısa süre içerisinde kaybedilecek hem de hâfızlardan beklenen din hizmetleri büyük bir yara almış olacaktır.

Yapılan literatür taramasında hâfızlık eğitimi konu edinen çok sayıda eser kaleme alındığı tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmaların çoğunun hâfızlık eğitim programını ve hâfızlık eğitim sürecini problem edindiği,¹¹ hâfızlık eğitimi tamamlamış bireylere dair çalışmaların oldukça az olduğu saptanmıştır. Hâfızlık sonrası sürece dair

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hafızlık Eğitim Programı* (Ankara: DİB Yayınları, 2024), 4.

¹⁰ Mustafa Atilla Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, *Usul İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2010), 22.

¹¹ Bu çalışmalardan bazıları için bkz. Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları*; Hüseyin Algur, “Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye’de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 67-105; Cemil Osmanoğlu - Ferda Aslan, “Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 47 (2019), 175-232; İrem Doğan - Cemil Osmanoğlu, “Türkiye’de Hafızlık Eğitiminin Problemleri Üzerine Bir İnceleme”, 149-174; Saadettin Özdemir - Ahmet Fatih Çaylı, “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri”, *The Journal of Academic Social Sciences* 119/119 (2021), 23-69; Fatma Asiye Şenat, “Hafızlık Sorumlulukları Açısından Hafız Adaylarının Özyeterlilik Durumları”, *Akif Dergisi* 52/2 (2022), 16-39.

yapılan bu çalışmaların da hâfızların mezun olduktan sonra almış oldukları eğitim ile ilgili görüşlerini¹² ve hâfızlık sonrası hıfzın muhafazasında kullandıkları yöntemleri tespit etmeyi amaçladığı görülmüştür.¹³ Literatür taraması sürecinde hâfızlık eğitimi almış bireylerin benlik algılarını¹⁴ ve psiko-sosyal durumlarını¹⁵ konu edinen çalışmalara da rastlanmıştır. Hâfızların, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirme durumlarını problem edinen bir çalışmanın bugüne kadar yapılmamış olması bu çalışmanın özgünlüğünü ve önemini göstermektedir.

Yöntem

Araştırmada nitel yöntem tercih edilmiştir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışmasına göre yapılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının kontrol edemediği güncel bir olgu ya da olayın kendi gerçekliği içerisinde nasıl ve niçin sorularını temel alarak derinliğine incelenmesi ve tanımlanmasıdır.¹⁶ Durum çalışması deseninde, gerçek yaşamda karşılığı olan bir sorun ele alınır ve bu sorun çeşitli boyutlarıyla anlaşmaya ve açıklanmaya çalışılır. Durum çalışmalarında temel amaç, bir soruna, onu etkileyen farklı etmenler olabileceği varsayılarak bütüncül şekilde bakabilmektir.¹⁷ Araştırmada, durum çalışması türlerinden biri olan açıklayıcı durum çalışması esas alınmıştır. Açıklayıcı durum çalışmasında, araştırılmak istenen duruma dair bilinmeyen hususlar hakkında gözlem ve mülakat gibi tekniklerle ayrıntılı bilgi toplanır, elde edilen veriler derinlemesine incelenir ve durumun nedenlerine dair çıkarımlarda bulunulur.¹⁸ Bu tür araştırmalarda elde edilen veriler durumla ilgili kesin ve genellenebilir sonuçlara ulaşılmasına imkân vermese de durumun çeşitli boyutlarıyla daha iyi şekilde tanınmasına katkı sağlar ve durumla ilgili daha sonra yapılacak araştırmalara zemin oluşturur.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Bu fakültede, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği için yeterli sayıda hâfız öğrenci bulunduğu için diğer yükseköğretim kurumlarına kayıtlı öğrenciler

¹² Algur, “Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye’de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)”.

¹³ Cemil Osmanoglu-Mine Taşkın, “Hafızlığı Muhafaza Yöntemleri: Hafızlığı Muhafaza Edenler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 370-398.

¹⁴ Kevser Demir, “Hafızlık Eğitimi Almış Bireylerin Benlik Saygısı Üzerine Nitel Bir Çalışma”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2019), 79-101.

¹⁵ Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları*.

¹⁶ Meral Ceylan Çapar - Müyesser Ceylan, “Durum Çalışması ve Olgubilim Desenlerinin Karşılaştırılması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/Özel Sayı 2 (2022), 295-312.

¹⁷ Robert K. Yin, *Case Study Research: Design And Methods* (California: Sage Publications, 1984), 3-5.

¹⁸ Naif Ergün, “Durum Çalışması”, *Nitel Araştırma Yöntemleri – Kuram, Uygulama ve Sınırlılıklar*-. Ed. Adnan Çetin (Konya: Çizgi Kitabevi, 2023), 138; Mustafa Metin, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2014), 269, 270.

araştırmaya dâhil edilmemiştir. Bu tercihte, mülakatı gerçekleştirecek araştırmacıların aynı fakültede görev yapıyor olmaları nedeniyle öğrenciler tarafından tanınmalarının mülakat sürecinde katılımcılara güven vereceğine ve mülakat sürecinde onların düşüncelerini daha ayrıntılı şekilde dile getirmelerine katkı sağlayacağına duyulan inanç da etkili olmuştur.

Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan hâfız öğrencilerin tamamı araştırmanın örneklemine dâhil edilmiştir. Bu öğrencilerle mülakatlar bizzat araştırmacılar tarafından yüz yüze yapılmıştır. Mülakatlar 2024/2025 öğretim yılı güz yarıyılında gerçekleştirilmiştir. Mülakatlara farklı sınıf düzeylerinde öğrenim görmekte olan 14'ü erkek ve 15'i kız olmak üzere toplam 29 öğrenci katılmıştır. Her bir öğrenciyle yapılan mülakat yaklaşık 45 dakika sürmüştür. Mülakat sürecinde öğrencilere Kur'an-ı Kerim'in anlamını öğrenmek, hıfzlarını korumak, kıraatlerini güzelleştirmek ve eğitimcilik yönlerini geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmaları tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Mülakat soruları belirlenirken alanında uzman 5 akademisyenin görüşü alınmıştır. Sorulara son hali verilmeden önce 3 hâfız öğrenciyle pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamanın sonuçlarına göre sorularda gerekli düzeltmeler yapılmış ve uygulama izni alınmak üzere Uşak Üniversitesi'ne müracaat edilmiştir. Bu müracaata, Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 13.12.2023 tarih ve 2023-230 sayılı kararıyla olumlu yanıt verilmiştir.

Mülakat öncesinde hâfizlardan ses kaydı için izin alınmıştır. Öğrencilerin mülakat sürecindeki ifadeleri yazıya aktarıldıktan sonra kendileriyle paylaşılmış ve düzeltmek ya da eklemek istedikleri bir husus olup olmadığı kendilerine sorulmuştur. Kapalı kaldığı / ayrıntılı açıklama gerektirdiği sonradan tespit edilen mülakat verilerini detaylandırmak için ilgili öğrencilerle yeniden irtibat kurma yoluna gidilmiştir.

Mülakat verilerinin yorumlanmasında içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, bir iletişim ortamının içeriğinin sistematik olarak kaydedilip yorumlanması esasına dayalı bir tekniktir.¹⁹ Bu doğrultuda mülakat verileri belirli temalar altında toplanmış, tablolarda gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular, daha sonra ise onların hâfızlık eğitimi sonrasında hâfız kimliklerini koruyup geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmalara dair bulgular tablolar üzerinde gösterilerek yorumlanmıştır.

1.1. Demografik Özelliklere Dair Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

¹⁹ W. Lawrence Neuman, "Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches", Teaching Sociology 30/3 (2014), 49.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet, Yaş, Eğitim ve Hâfızlık Durumları ile İlgili Bulgular.

Değişkenler		Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	15	51,72
	Erkek	14	48,28
Yaş	18-25	12	41,38
	25-30	9	31,03
	30 ve üzeri	8	27,59
Öğrenim durumu	Lise	20	68,97
	Ön lisans	6	20,69
	Lisans	3	10,34
	Lisansüstü	0	0
Hafızlığın tamamlanmasının üzerinden geçen süre	2 Yıl	4	13,79
	3 Yıl	2	6,90
	4 Yıl	5	17,24
	5 Yıl	7	24,14
	6 Yıl	2	6,90
	7 Yıl ve üzeri	9	31,03
Mesleği	İmam-hatip	4	13,79
	Kur'ân Kursu Öğreticisi	5	17,24
	Çalışmıyor	18	62,06
	Diğer	2	6,89

Tablodaki verilere göre katılımcıların %48,28'i kadınlardan, %51,72'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Ülkemizde geleneksel olarak hâfızlık eğitimine erkeklerin daha fazla rağbet ettiği bilinse de yapılan araştırmalar son yıllarda kadınların oranının giderek yükseldiğini göstermektedir.²⁰ Bu araştırmanın sonuçları da söz konusu durumu destekler niteliktedir. Tabloda katılımcıların büyük bir kısmının (%68,97) lise mezunlarından oluştuğu; yaş gruplarına göre dağılımlarının ise nispeten daha dengeli olduğu görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunluğunun hâfızlığını lise yıllarından önce tamamladığı tespit edilmiştir. Hâfızlığını 2-4 yıl önce tamamladığını belirten katılımcılar ise bu eğitimi açık lise okurken yaptıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 4'ü imam hatip, 5'i Kur'ân kursu öğreticisi olarak çalıştığını ifade ederken 18'i herhangi bir meslekte çalışmadığını belirtmiştir. 'Diğer' seçeneğini işaretleyenlerden birinin serbest ticaret ile uğraştığı, diğerinin ise aile işletmesinde çalıştığı öğrenilmiştir.

1.2. Hâfızların Hâfız Kimliklerini Koruyup Geliştirme Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu kısmında katılımcıların hıfzlarını korumak, tilavetlerini güzelleştirmek, Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmek ve eğitim alanındaki yetkinliklerini arttırmak amacıyla yaptıkları çalışmalara dair elde edilen mülakat verileri tablolarda gösterilerek yorumlanmıştır.

²⁰ Cemil Oruç, "Hafızlık Eğitimi: Elazığ-Harpüt Hamdi Başaran Kur'an Kursu Örneği", *Diyanet İlmî Dergi* 45/3 (2009), 180.

1.2.1. Hıfzın Korunmasına Yönelik Çalışmalar

Katılımcıların, hıfzlarını koruma durumlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2. Katılımcıların Hıfzlarını Koruma Durumlarına Göre Dağılımı.

Hâfızlık eğitimi sonrasında hıfzınızı korumak için özel bir çaba gösterdiniz mi?	Erkek	Kadın	Toplam
Evet	%31,04	%27,59	%58,63
Hayır	%20,68	%20,69	%41,37
Hâfızlık eğitimi sonrasında hıfzınızı koruyabildiniz mi?	Erkek	Kadın	Toplam
Hıfzımın tamamını koruyabildim.	%13,79	%20,68	%34,47
Hıfzımı büyük ölçüde korudum.	%17,24	%6,89	%24,13
Hıfzımın bir kısmını ancak koruyabildim.	%13,79	%6,89	%20,68
Hıfzımı koruyamadım.	%6,89	%13,79	%20,68
Toplam	48,25	51,75	%100

İslam dininde Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesi teşvik edilirken ezberlenen sure ve âyetlerin unutulması ise hoş görülmemiştir.²¹ Hâfızlık eğitimini başarıyla tamamlamış bireylerin bu hakikatin bilincinde olup hıfzlarını muhafaza etmek için özel bir çaba göstermeleri beklenir. Eğer bu konuda ihmalkâr davranır ve gerekli özeni göstermezlerse, büyük emeklerle elde ettikleri çok değerli bir kazanımı kısa sürede kaybedebilirler. Bu konuda ihmalkârlık yapmaları halinde onlar çok değerli bir kazanımı kısa sürede kaybedebilirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), ezberledikleri metni unutmamaları hususunda hâfızları uyarmış ve onlara Kur'ân'ı sürekli tilavet etmeleri, aralarında müzakere yapmaları ve ezberledikleri âyetleri tekrar etmeyi ihmal etmemeleri gerektiğini hatırlatarak Kur'ân'ın unutulmasının, develerin bağlarından boşanarak kaçmasından daha hızlı gerçekleşeceğini haber vermiştir.²²

Mülakat sürecinde katılımcılara hâfızlık eğitimlerini tamamladıktan sonra hıfzlarını korumaya yönelik özel bir çaba gösterip göstermediklerini ve hıfzlarını ne ölçüde koruduklarını tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Tablodaki verilere bakılacak olursa kendisiyle mülakat yapılan hâfızların sadece %58,6'sı hıfzlarını korumak için özel bir gayret göstermiştir. Hıfzının tamamını korumayı başaran hâfızların oranı ise %34,47'de kalmıştır. Bu durum onların, hıfzlarını korumaya yeterince önem vermediklerini göstermesi bakımından oldukça düşündürücüdür. Katılımcıların önemli bir kısmının, hıfzını korumak için özel gayret göstermesine rağmen bu konuda yeterince başarı gösterememiş olmaları da dikkate değer bir başka veridir. Bu durum söz konusu gayretlerin yetersizliğinden ya da doğru yöntemlere dayalı olmamasından kaynaklanmış

²¹ Ahmet Madazlı, "Öğrenilen, Ezberlenen Sure ve Âyetleri Unutmak", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/3 (1986), 269-282.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Muğire el-Cu'fî el-Buhârî- Mustafa Dîb el-Buğâ, *Sahîhü'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1976), Fezâilü'l-Kur'ân 14, (No. 5033); Ebû'l- Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Riyad: Beytül-Efkârî'd-Devliyye, 1998), Salatü'l-Müsafirîn 23, (No. 1791).

olabilir. Nitekim bu gruptaki katılımcıların büyük bir kısmı, hıfzlarını korumaya yönelik çalışmalarının sistemli olmadığını, bu çalışmalara anlık durumların ve duyguların yön verdiğini belirtmiştir.

Mülakat sürecinde dile getirilen ifadeler, hâfızlık eğitimine gönüllü olarak başlayıp devam etme ile hâfızlık eğitimi sonrasında hıfzın korunması arasında oldukça güçlü bir ilişki olabileceğini ortaya koymuştur. Nitekim hıfzının tamamını koruyabildiğini belirten katılımcıların tamamı, hâfızlık eğitimine kendi istekleriyle ve hevesli şekilde başladıklarını ve böyle bir tercihte bulundukları için asla pişman olmadıklarını belirtmiştir.

“Küçüklükten beri hâfız olmak isterdim ve kursa çok hevesli ve istekli başladım” (Erkek, lise mezunu, 20 yaşında, çalışmıyor, 5 yıldır hâfız).

“Yaz kurslarında sure ezberleyip camiye gitmeyi çok severdim. Babama ben ileride hâfız olacağım derdim. Kursu bu iştah ile başladım” (Kadın, lise mezunu, Kur’ân kursu öğreticisi, 26 yaşında, 9 yıldır hâfız).

“Mahalle camiinde müezzinlik yapan hâfızlara özenip evde kendi kendime makam yapardım; kursa başlamayı onlar gibi olmayı isterdim hep” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 7 yıldır hâfız).

Mülakat verileri, aileden ve yakın çevredeki hâfızlardan alınacak desteğin de hıfzın korunmasında önemli bir etken olabildiğini göstermiştir. Nitekim hıfzının tamamını koruyan hâfızların tamamına yakını, ailesindeki bireylerden ya da sürekli yüz yüze görüştüğü yakın dostlarından en az birinin hâfız olduğunu belirtmiştir. Onlar, bu durumun hıfzlarını korumaya yönelik çalışmaları sistematik ve düzenli şekilde yapmalarına destek olduğuna vurgu yapmışlardır. Hıfzının tamamını koruyan öğrencilerin az bir kısmı ise hâfızlık yarışmaları ve ramazan ayı hatimle teravîh namazı kıldırma gibi faaliyetlerin hıfzlarını korumada etkili olduğunu dile getirmiştir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Abim ve babam hâfız. Onlara ve onların birbirlerine Kur’ân okuyup dinletmesine çok özenirdim. Hâfız olduktan sonra babam hep ezberlerimi dinlerdi” (Erkek, ön lisans mezunu, çalışmıyor, 23 yaşında, 8 yıldır hâfız).

Annem hâfız olduğu için kurstan mezun olduktan sonra hep beraber sağlama yapardık” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Hâfızlık kursundaki arkadaşlarla mezun olduktan sonra sıkça görüşürdük; her ramazan beraber mukabele, hatim kovalardık” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Kursta hâfızlığımı çok sağlayarak bitirdim, sonra Diyanette görev aldıktan sonra hep hâfızlık yarışmalarına katılım sağlardım” (Erkek, lise mezunu, imam, 27 yaşında, 9 yıldır hâfız).

Hıfzını büyük ölçüde koruduğunu belirten hâfızların oranı %24,13’tür. Bu hâfızların önemli bir kısmı, hâfızlık sonrasında eğitim aldıkları kurslardan çabuk kopamadığını,

mezun olduktan sonra belletmenlik yapmak üzere tekrar kursa döndüğünü; hâfızlık yaptıkları kursta hâfızlık yapan öğrencilerle beraber olmalarının ve onlara yardım etmelerinin hıfzlarını korumalarına önemli bir katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Hıfzını büyük ölçüde koruduğunu belirten katılımcıların önemli bir kısmı ise hıfzlarını korumalarında, eğitim aldıkları kurs hocasının takibinin önemli bir etken olduğuna vurgu yapmıştır. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Kurstan mezun olduğum sene hemen akabinde belletmen olarak başladım; çünkü kurs ortamımız çok güzeldi” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Hâfız olduktan sonra hocam beni arayıp kursta öğrenci dinlemede yardım etmemi ve hâfızlığımı sağlamamı istedi” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Hâfızlık bittikten sonra hem harçlığımı çıkartayım hem de hâfızlığımı sağlarım diye kursta belletmenlik yaptım” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 6 yıldır hâfız).

Hıfzının ancak bir kısmını korumayı başarabildiğini belirten katılımcıların oranı %20,68’dir. Bu gruptaki kişiler arasında, birlikte mezun oldukları arkadaşları ile zaman zaman bir araya gelip birbirlerini dinlediklerini ancak bu uygulamayı düzenli şekilde devam ettirmekte başarısız olduğunu belirtenler olmuştur. Onların bir kısmı ise kendi mahallesindeki cami veya Kur’ân kursundaki hocalara düzensiz olarak haftanın bazı günlerinde ezber dinlettiğini belirtmiştir. Bu gruptaki kişilerin yarısından fazlası ise ramazan ayı içerisinde mukabele okuyarak az da olsa hıfzlarını muhafaza edebildiklerini ifade etmiştir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Hâfız arkadaşlarla haftada bir toplanıp birbirimizi dinlerdik ama çok muhabbet edince düzenli sağlama yapamadık” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 24 yaşında, 8 yıldır hâfız).

“Mahalle camiinde müezzinlik yapardım. Cami imamı da hâfızdı arada ona ezber okumaya giderdim. Beni severdi; aramız iyiydi” (Erkek, ön lisans mezunu, imam, 25 yaşında, 9 yıldır hâfız).

Tabloda, hıfzını koruyamadığını ifade eden katılımcıların oranının %20,68 olduğu görülmektedir. Bu kişiler hıfzlarını koruyamamalarının sebebi olarak çeşitli faktörlere vurgu yapmışlardır. Bu sebepler arasında en çok vurgulanan ise hâfızlık eğitimine gönüllü olarak değil, aile büyüklerinin zorlaması ile başlanıp devam edilmesi olmuştur. Söz konusu gruptaki katılımcıların sıklıkla vurguladıkları bir diğer sebep ise kurs ortamında maruz kalınan baskı ve şiddete bağlı olarak yaşanan yoğun stres olmuştur. Bu iki sebebe vurgu yapan katılımcıların çoğu, kurs sonrasında en az birkaç yıl Kur’ân’a hiç el sürmediğini dile getirmiştir. Bunların çoğunluğunu da kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir. Erkek katılımcılar ise genellikle hâfızlık eğitimini tamamladıktan sonra yaşadıkları iş bulma / atanma kaygısına vurgu yapmış ve bu durumun kendilerini

hıfzlarını korumaya yönelik çalışmalardan alıkoyduğunu ifade etmişlerdir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Babam zorla kursa gönderdi. Birkaç kez bırakmak istedim; hep engel oldu. Hâfızlığı zorlanarak yaptım. Mezun olduktan sonra hiç ezber veya sağlama isteğim olmadı” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 23 yaşında, 8 yıldır hâfız).

“Kurstaki hocamız çok fazla baskı ve zorbalık yapıp psikolojik baskı yapardı. Kurstan ve ezber yapmaktan çok soğudum” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Kursta sürekli bizi azarlayan ve ceza veren hocam yüzünden hâfız olduktan sonra neredeyse hiç Kur’ân okumadım” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 7 yıldır hâfız).

Hıfzını korumakta yetersiz kalan katılımcıların çoğu bu durum nedeniyle vicdanî rahatsızlık duyduğunu vurgulamıştır. Bu vicdani rahatsızlığın günahkârlık hissinden kaynaklanmış olabileceği anlaşılmıştır. Nitekim söz konusu katılımcıların bazıları hıfzı koruyamamanın bir vebal olduğunu²³ belirtirken bazıları da hıfzını koruyan hâfızın, sayısı belirli bir grup insana şefaate edeceğine dair rivayetlere²⁴ vurgu yapıp kendilerini hâfızlık kursuna bu inançla gönderen anne babalarına hesap gününde hayal kırıklığı yaşatma ihtimali nedeniyle içlerinin rahat olmadığını belirtmiştir. Hıfzını koruyamamış olmanın sıkıntısını yaşadığını belirten bu katılımcıların tamamı hıfzlarını tekrar sağlamlaştırmak için gerekli çabayı göstermeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Mezun olduktan birkaç yıl sonra sürekli acaba hâfızlığı unuttum mu? Ya unutursam? Diye hep vicdanen rahatsızdım” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 24 yaşında, 8 yıldır hâfız).

“Hocamız bize hâfızlığı unutanların mahşerde dilleri ensesinden çıkacak derdi. Hep bu korku ile yaşadım” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Kurstan mezun olalı yıllar geçti ama her ramazan hâfızlığı sağlamazsam vicdanım rahat olmadı hep bi eksiklik gibi hissettim” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 7 yıldır hâfız).

Mülakat sürecinde, yaşı 30 ve üzerinde olan ve hâfızlığını tamamlamasının üzerinden en az 6 yıl geçen katılımcıların, diğerlerine göre hıfzlarını koruma konusunda daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bunda söz konusu kişilerin din görevlisi olarak çalışıyor olmalarının önemli bir etken olabileceği anlaşılmıştır. Mülakatta, öğrenim düzeyi ile hıfzın korunması arasında bir ilişki olabileceğini gösteren bir veri elde edilmemiştir.

²³ Abdulvehhab Gözün, “Kur’ân Hıfzı Hakkında İki Mesele: Hâfızların Şefaate Hakkı ve Hâfızlığın Unutulmasının Vebali”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 431-437.

²⁴ Nurullah Denizer vd., “İlahiyat Fakültelerine Kayıtlı Hâfız Öğrencilerin Hâfızlığa Yüklediği Anlam ve Değer”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (2024), 122-138.

Mülakat verilerine genel olarak bakıldığında, hıfzını korumak için özel bir gayret gösteren hâfızların oranının %60'ı dahi bulmadığı, bu hâfızların önemli bir kısmının ise hıfzının tamamını korumakta başarısız olduğu görülmektedir. Hıfzı koruma işinin ne kadar önemseneyeceğini belirleyen üç önemli faktörün ise şunlar olduğu anlaşılmaktadır: Hâfızlık eğitime gönüllü şekilde başlama durumu, hâfızlık eğitimi sürecinde yaşanan tecrübeler, yakın sosyal çevrede bulunan hâfız kimliğine sahip kişiler ve hâfızlık kursundaki hocaların takibi. Bu veriler, bireyleri ne pahasına olursa olsun hâfızlık eğitime yönlendirmenin doğru bir yaklaşım olmadığını; aynı yerleşim bölgesinde ikamet etmekte olan hâfızların birbirleriyle irtibat kurarak hıfzlarını koruma noktasında birbirlerine destek olmalarının önemini göstermektedir. Söz konusu veriler hâfızlık eğitimi sürecinin pedagojik ve psikolojik esaslar çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının önemini yanı sıra bu kurslarda çalışan öğreticilerin, hafız adaylarına yönelik sorumluluklarının onların hâfızlık unvanı almalarıyla bitmediğini de göstermektedir.

1.2.2. Kırâatin Güzelleştirilmesine Yönelik Çalışmalar

Katılımcıların hâfızlık eğitimi sonrasında kırâatlerini güzelleştirme maksatlı faaliyetlere yönelme durumlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3. Katılımcıların Kırâatlerini Güzelleştirmeye Yönelik Çalışmalarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.

Hâfızlık eğitiminizi tamamladıktan sonra kırâatinizi güzelleştirmeye yönelik özel bir çaba gösterdiniz mi?	Evet	Hayır
	%10,33	%89,67
	Temalar	Temalar
	Hocaların teşvik ve tavsiyeleri. Büyükşehirlerde ikamet etmenin avantajları.	İkamet edilen yerleşim yerindeki imkânsızlıklar. Özgüven eksikliği. Sesini beğenmeme. Teşvik eden veya yönlendiren kimselerin bulunmaması. Sunulan imkânlardan haberdar olmama. Cinsiyete bağlı sebepler.

Hâfızlık eğitiminde Kur'ân harflerinin mahreçlerini talim-tecvid (tashîh-i hurûf) üzere okumak büyük önem arz etmektedir. Bunlar hâfızlık öncesinde öğrencilere kazandırıldığı gibi hâfızlık sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yılın belirli dönemlerinde açılan camii ve kurslarda da pekiştirilebilmektedir.²⁵ Ayrıca makam, şan ve

²⁵ Hasan Dam - İdris Ertürk, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (2019), 467-494.

kırâat-ı aşere²⁶ eğitimleri de hâfızlık eğitimi sonrasında bireylerin kişisel gelişimine büyük katkı sağlamaktadır.²⁷

Mülakat sürecinde katılımcılara hâfızlık eğitimi sonrasında kırâatlerini güzelleştirmeye yönelik çalışmalarını tespit etmek üzere bazı sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%89,67) kırâatlerini güzelleştirmeye yönelik herhangi bir eğitime katılmadığını ortaya koymuştur. Katılımcıların büyük bir kısmı bu durumu, ikamet ettikleri ilde bu amaçla eğitim veren kurumun bulunmamasına bağlamıştır. Bunun yanı sıra bu gibi eğitimlerin verildiği kurslardan haberlerinin olmadığını ve kendilerini bu kurslara teşvik eden kimsenin bulunmadığını ifade eden kişiler de olmuştur. Onların bir kısmı ise sesini güzel bulmadığı için bu eğitimleri almaya çekindiklerini ve bu yüzden kırâatlerini güzelleştirmeye yönelik çalışmaları gerekli bulmadığını dile getirmiştir. Katılımcılar arasında zor olduğunu düşünüp başarısız olma korkusundan çekindikleri için söz konusu eğitimlere rağbet göstermediğini belirtenler de olmuştur. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Bulduğum ilçede küçük olmasından dolayı Kur’ân eğitimi, kıraat dersi gibi bu tarz kurs veren bir yere rastlamadım” (Erkek, lisans mezunu, imam, 28 yaşında, 11 yıldır hâfız).

“Sesim güzel değil; makam yapmaya çalışıp rezil olurum diye makam kurslarına katılmaya korkuyorum” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Yaşadığım ilde bu konuda eğitim alabileceğim bir yer bulamadım; çok fazla da gerek görmedim beceremem diye” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 6 yıldır hâfız).

“Genellikle İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde böyle eğitimler olur; bizim yaşadığımız taşrada olmaz diye araştırmadım” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 22 yaşında, 7 yıldır hâfız).

Tabloya göre %10,33 oranındaki katılımcı, kıraatini güzelleştirmek için gerekli çalışmaları yapmaktadır. Onların bir kısmı hâfızlıklarını tamamladıkları kurslardaki ya da sosyal çevrelerindeki hocaların teşvik ve tavsiyeleri ile kırâat ve tashîh-i hurûf gibi eğitimleri almak için İstanbul gibi büyük şehirlere gittiğini belirtmiştir. Bazıları ise ikamet ettikleri ilde bu eğitimi alan hocalar ile bireysel olarak çalışmalar yaptıklarını ifade etmiştir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Hâfızlık eğitimi aldığım hocam kıraat dersi aldığı için mezun olduktan sonra kıraat ve tashîh-i hurûf dersleri işledik beraber” (Erkek, lisans mezunu, imam, 26 yaşında, 9 yıldır hâfız).

²⁶ Meşhur on kırâat imamına nisbet edilen kırâatler ve bunları konu alan ilim dalı için kullanılan terim.

²⁷ Yaşar Akaslan, “Türkiye’de Kırâat İlmi Eğitim-Öğretimi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1081-1107.

“Mahallemizdeki hocamız İstanbul’da ders almış; beni de oraya gönderdi ve teşvik etti” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 23 yaşında, 8 yıldır hâfız).

“Kursumuzdaki bir hoca kıraat dersi almıştı; bana da tavsiye etti. O hocadan ben de 1-2 yıl ders aldım” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 19 yaşında, 5 yıldır hâfız).

Kendisiyle mülakat yapılan hâfızların büyük bir kısmı kırâatlerini güzelleştirmeye yönelik çalışmaları gerekli bulduğunu ancak bunun için kurslara gitmeye gerek duymadığını belirtmiştir. Onlar zaman zaman YouTube gibi online video platformlarından yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Mülakata katılan kadınların ikisi ise topluluk önünde Kur’ân okumanın genellikle erkeklere mahsus bir görev olarak görülmesi nedeniyle kıraatlerini güzelleştirmek için özel bir çaba sarf etmeyi gereksiz bulduklarını belirtmişlerdir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden ikisi aşağıda verilmiştir:

“Ara ara makamlı Kur’ân okumak için YouTube videoları izleyip taklit yapardım. Kurs almaya gerek duymadım” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Toplum önünde genellikle erkekler Kur’ân okuyor diye gerek duymadım” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 21 yaşında, 8 yıldır hâfız).

Kırâatin güzelleştirilmesine yönelik eğitimler Kur’ân eğitiminin önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Sağlıklı bir Kur’ân tilaveti için harflerin doğru telaffuz edilmesi; onu dinleyen kimselerin kulağına hoş gelmesi için de makam ile okunması gerekmektedir.²⁸ Ancak tablodaki verilere bakıldığında hâfızlık eğitimi tamamlamış bireylerin çok az bir kısmının bu konuda gerekli çalışmaları yaptığı görülmektedir. Onları bu çalışmalardan alıkoyan faktörlerin başında ise söz konusu çalışmalara yönelik teşvik ve yönlendirmenin olmaması ile bu alanda profesyonel bir destek hizmeti alma imkânının bulunmaması olduğu anlaşılmaktadır. Bazı hâfızların ise seslerini güzel bulmamaları nedeniyle kırâat, şan ve makam gibi dersleri yeterince önemsemediği saptanmıştır. Oysaki söz konusu dersler ses güzelliğinden büyük ölçüde bağımsızdır. Sesi güzel olmayan hâfızlar da bu eğitimleri alarak okuyuşlarını daha iyi bir noktaya taşıyabilirler.

Kırâatin güzelleştirilmesine yönelik çalışmalara erkek hâfızların kadınlara göre daha fazla rağbet gösterdikleri görülmüştür. Toplum önünde ya da online platformlarda Kur’ân tilaveti yapmanın erkeklere mahsus bir görev olarak görülmesinin bunun en temel nedeni olduğu anlaşılmıştır. Din görevlisi kadrosunda çalışıyor olmanın da kırâatin güzelleştirilmesine yönelik çalışmalara rağbeti arttıran önemli bir etken olabileceği görülmüştür. Öğrenim durumu ile hâfızlığı tamamlamanın üzerinden geçen sürenin hâfızların kırâatlerini güzelleştirmeye yönelik çalışmalara katılma durumlarını etkileyebileceğini gösteren herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

²⁸ Aslan Çıtır, “Kur’ân’ın Mûsikî Formlarının İnşası ve Gelişimindeki Rolü Üzerine Tahliller”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2024), 247.

1.2.3. Kur’ân Âyetlerinin Manalarının Öğrenilmesine Yönelik Çalışmalar

Katılımcıların hâfızlık eğitimi sonrasında Kur’ân âyetlerinin manalarını öğrenmek için özel bir çaba gösterme durumlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4. Katılımcıların Kur’ân Âyetlerinin Manalarını Öğrenmek İçin Özel Bir Çaba Gösterme Durumlarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.

Hâfızlık eğitiminizi tamamladıktan sonra Kur’ân âyetlerinin manalarını öğrenmeye yönelik özel bir çaba gösterdiniz mi?	Evet	Hayır
	%13,78	%86,36
	Temalar	Temalar
	Hocaların teşvik ve yönlendirmesi. Destekleyici sosyal çevre.	Kendini boşlukta hissetme. Yönlendiricilerden yoksun olma. Bıkkınlık. Gerekli imkânlardan yoksunluk.

Kur’ân, hayata dair hazır çözümler içermekten ziyade problemlerin çözümü için esin kaynağı olacak bilgiler, ilkeler ve değerler içeren bir kitaptır.²⁹ Bu nedenledir ki Kur’ân’ın okunmasındaki asıl maksat yalnızca Arapça metni seslendirmek değil, aynı zamanda metnin verdiği mesaj üzerine düşünmek ve bu mesajı anlayıp içselleştirmektir.³⁰ Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılacak için indirilmiş bir kitap olduğu Kur’ân âyetlerinde de açıkça vurgulanmaktadır.³¹

Kur’ân’ın anlaşılmasının iki temel yolu vardır. Bunlardan birincisi Kur’ân dili olan Arapçayı öğrenmek, ikincisi ise meâl ve tefsirlerden yararlanmaktır.³² Toplumumuzda Arapça bilen kişilerin oranı düşük olduğu için bu yollardan genellikle ikincisi tercih edilmektedir. Ancak hâfızların din öğretimi hizmetlerinde istihdam edilme ihtimallerinin yüksek olması nedeniyle birinci yolu da ihmal etmemeleri gerekir. Aksi takdirde, ezberledikleri âyetlerin manalarından bihaber olmaları, Kur’ân ile ilişkilerinde ciddi bir eksikliğe işaret edecektir. Ezberledikleri âyetlerin anlamlarını öğrenmelerinin onların hem dini yaşantılarına hem de yapacakları Kur’ân öğretimi hizmetine olumlu yansıyacağı da açıktır. Bu nedenledir ki Diyanet İşleri Başkanlığı 2018-2019 öğretim yılında hâfızlık eğitimini tamamlayan kişilere yönelik ‘Kur’ân’ı Anlama Temel Eğitim Programı’nı uygulamaya geçirmiştir. Bu program 2021 yılında güncellenmiş ve adı da ‘Kur’ân’ı Anlama Temel Öğretim Programı’ olarak değiştirilmiştir. Bu programda hâfızların, Kur’ân’ın lafzına olan hâkimiyetleri kadar onun engin, zengin ve rahmet dolu anlam

²⁹ Mustafa Tunçer, “Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/2 (2020), 627.

³⁰ Yavuz Fırat, “Kur’an’ı Kerim’i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine”, *Bilimname* 22 (2012), 28.

³¹ ez-Zuhrûf 43/3; es-Sâd 38/29.

³² Mustafa Tunçer, “Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi”, 627.

dünyasına da hâkim olmaları gerektiği belirtilerek bu hedefin gerçekleşmesinin en önemli yolunun Kur'ân dili olan Arapça'yı öğrenmekten geçtiğine vurgu yapılmıştır.³³

Tablodaki verilere bakıldığında katılımcıların çok büyük bir kısmının (%86,36) hâfızlık sonrası dönemde Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmeye yönelik özel bir çaba göstermediği görülmektedir. Bu gruptaki katılımcıların tamamı, bir Kur'ân meâlini veya tefsirini baştan sona okumadığını ifade etmiştir.

Kur'ân âyetlerinin anlamlarını öğrenmek için özel bir çaba sarf etmediğini belirten katılımcıların yarısından fazlası bunun eksikliğini hissettiğini ancak hâfızlık sonrasında bir boşluğa düştüklerini ve kendilerine bu konularda yol gösteren kimsenin de olmadığını vurgulamıştır. Bazıları ise hâfızlık eğitimi sürecinde kurstaki hocaları ile belirli âyet ve sûrelerin meâl ve tefsirlerini okuduğunu, hâfızlık sonrasında ise sadece merak ettikleri âyetlerin anlamına baktığını belirtmiştir. Bazıları da hâfızlık eğitimi sürecinde kurs ortamındaki disiplin ve çeşitli zorlayıcı etkenlerin etkisiyle Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmeye çalıştığını ancak hâfızlık sonrasında zorlayıcı, destekleyici ve teşvik edici unsurların ortadan kalkması nedeniyle bu konuda ihmalkârlık yaptığını ifade etmiştir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

"Hâfızlık bittikten sonra ne yapacağıma dair bir şey bulamadım, bir işe girmeyi düşündüm sonrası hiç planım yokmuş" (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 18 yaşında, 3 yıldır hâfız).

"Kurstan mezun olduktan sonra beni yönlendiren kimse olmadı çevremde hâfız olanlar ne yapıyor diye bakıp imamlığa hazırlandım" (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 19 yaşında, 7 yıldır hâfız).

"Kurs zamanında hâfızlık yaparken bazı hocalarımız haftada bir kez bazı surelerin meâllerini okurlardı, onun harici bir çalışma yapmadım" (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 19 yaşında, 5 yıldır hâfız).

"Hâfızlık sonrası baskıcı bir ortamdan kurtulunca Kur'ân, meâl ve tefsir hiçbirine enerjim kalmamış gibi hissettim" (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 4 yıldır hâfız).

Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmek için özel bir çaba saf etmediğini belirten katılımcılar meâl ve tefsir alanında yetersiz olmalarını hâfızlıklarını tamamlayıncaya kadar önemli bir sorun olarak görmediklerini; hâfızlıklarını tamamladıktan sonra durum değişse de çeşitli sebeplerle söz konusu eksikliği gidermelerini sağlayacak çalışmalara yeterli zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir. Bu sebepler arasında en çok vurgulananlar, onlara bu konuda yol gösteren bir rehberin bulunmaması, hâfızlık eğitimi sürecinde karşı karşıya kaldıkları sorunlar nedeniyle yaşadıkları bıkkınlık duygusu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendilerine bu konuda yeterince destek sağlamaması,

³³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'ân'ı Anlama Temel Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 4.

hâfızlık kursundaki hocalarının, mezun olduktan sonra kendileriyle irtibatı tamamen koparması olmuştur.

Mülakata katılan hâfızların sadece %13,78'i Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmek için özel bir çaba gösterdiğini ifade etmiştir. Bu gruptaki katılımcıların hepsi Kur'ân meâlîni baştan sona bitirdiğini ve düzenli şekilde tefsir/meâl okumaları yaptığını belirtmiştir. Onlar meâl ve tefsir okumaları dışında üç faaliyete daha önem verdiklerini belirtmişlerdir. Bunların birincisi, belirli kişilerle düzenli olarak meâl/tefsir okumaları yapmak, ikincisi dini cemaat, vakıf veya dernekler tarafından organize edilen Kur'ân tefsirine yönelik sohbet toplantılarına katılmak, üçüncüsü ise Arapça öğrenmek için çeşitli kurslara katılmaktır. Onlar, yapmış oldukları bu çalışmaların kendilerini iyi hissetmelerine ve hâfız kimliklerini korumalarına katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Hâfızlıktan sonra arkadaş grubumuzla meâl ve tefsir okumaları yapardık, bir de ... derneğin haftalık tefsir sohbetlerine katılırdık” (Kadın, önlisans mezunu, Kur'ân kursu öğreticisi, 27 yaşında, 5 yıldır hâfız).

“Mezun olduktan sonra kurstaki hocamız bizleri Arapça ders veren bir medreseye götürmüştü. Orada haftalık meâl/tefsir dersleri olurdu; takip ederdik” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 4 yıldır hâfız).

Araştırma sürecinde yaşı 30 ve üzerinde olan katılımcıların Kur'ân âyetlerinin anlamlarını öğrenme konusunda daha gayretli oldukları görülmüştür. Din görevlisi olarak çalışıyor olmalarının bunda önemli bir etken olabileceği anlaşılmıştır. Nitekim onların çoğu din eğitimi faaliyetlerinde ele alacakları konuyla ilgili Kur'ân âyetlerinin anlamlarına bakmayı ihmal etmediklerini belirtmiştir. Din hizmeti verdikleri cemaatin beklentilerinin üzerlerinde oluşturduğu baskının da onların meâl ve tefsirlere daha çok zaman ayırmalarında önemli bir etken olabileceği saptanmıştır. Cinsiyetin ve öğrenim durumunun Kur'ân âyetlerinin anlamlarını öğrenme maksatlı çalışmalara yönelmeyi etkileyebileceğine işaret eden herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Mülakat verileri katılımcıların hâfızlık sonrası süreçte Kur'ân âyetlerinin anlamlarını öğrenmeye yönelik çabalarının oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. Onların, hâfızlık sonrasında yerine getirmeleri gereken önemli bir sorumluluğu ihmal ettikleri anlaşılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu durumu dikkate alarak gerekli tedbirleri vakit kaybetmeden alması gerekmektedir. Bu tedbirler, hâfızlar için olduğu kadar hâfızlığa yönelik toplumsal algı açısından da kritik öneme sahiptir.

1.2.4. Eğitimcilik Yönünün Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar

Hâfızlık eğitimini tamamlamış her birey, mensubu bulunduğu dini başkalarına öğretmekle sorumludur. Bu sorumluluğu yerine getirmeleri için onların din eğitimi faaliyeti yürütmelerini gerektiren mesleklere atanmaları gerekmez. Onlar bir eş, evlat, kardeş, ebeveyn, arkadaş, komşu olarak da söz konusu sorumluluğu yerine getirebilirler.

Bu bakımdan onların eğitim alanına ilgi duymaları ve eğitimcilik yönlerini geliştirmeye önem vermeleri son derece önemlidir.

Kendisiyle mülakat yapılan hâfızlar, eğitimcilik yönlerinin gelişmesine katkı sağlayacak dersleri (din eğitimi dersi ile pedagojik formasyon derslerini) öğrenim görmekte oldukları fakültede zaten alacaklardır. Bu bakımdan onlardan –söz konusu dersleri henüz almadan- eğitimcilik yönlerini geliştirmek için fazla zaman ayırmaları beklenmez. Ancak onların eğitimcilik yönlerini geliştirmenin öneminin farkında olmaları ve eğitim alanıyla ilgili yayınlara ilgi duymaları elzemdir. Çünkü bu farkındalık, onların fakültede alacakları söz konusu derslerin verimliliğine doğrudan yansıtacaktır.

Hâfızların eğitimcilik yönlerini geliştirmeye yönelik çalışmalarına dair veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5. Öğrencilerin Eğitimcilik Yönlerini Geliştirmeye Yönelik Çalışmalarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.

	Evet	Hayır
	%27,58	%72,42
	Temalar	Temalar
	Belletmen olarak çalışma. Konferans ve seminerlere katılma. Kitle iletişim araçlarından yararlanma. Fakülte hocalarından tavsiye alma.	Hâfızlık kursunda yaşanan olumsuz deneyimler. Gerekli imkânlardan yoksunluk. Yönlendirme yapılmaması. Motivasyon eksikliği.

Tablodaki verilerden, hâfız öğrencilerin büyük bir kısmının (%72,42) eğitimcilik yönünü geliştirme konusunda herhangi bir çaba göstermediği anlaşılmaktadır. Bu gruptaki hâfızlara söz konusu durumun nedenleri sorulmuştur. Onların önemli bir kısmı, geleceğe yönelik planlamalarında din dersi öğretmenliği, imam hatip meslek dersleri öğretmenliği, imamlık, vaizlik gibi mesleklerde istihdam edilmenin bulunmamasını söz konusu durumun temel nedeni olarak ifade etmiştir. Onlar arasında eğitimcilik yönlerini geliştirmeleri gerektiği hususunda kendilerine bugüne kadar herhangi bir teşvik ve yönlendirmenin yapılmadığını; bu konuda kendilerine destek sağlayacak imkânlardan da yoksun olduğunu belirten katılımcılar da olmuştur. Bazı öğrenciler ise hâfızlık eğitiminin çok yorucu bir süreç olduğunu, bu sebeple hâfızlığını tamamladıktan sonra kendine zaman ayırmak istediği için bazı sorumluluklarını ihmal etmiş olabileceğini belirtmiştir. Eğitimcilik yönünü geliştirmek için çaba göstermediğini belirten katılımcılara eğitim alanında herhangi bir kitap ya da makale okuyup okumadıkları da sorulmuştur. Bu soruya onlardan sadece 2'si olumlu cevap vermiştir. Bu iki kişinin okuduğunu belirttiği kitap ya da makale sayısının ise birkaç taneyi geçmediği anlaşılmıştır. Mülakat sürecinde dile getirilen bu kapsamdaki ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Hâfızlık esnasında kurs hocalarımın olumsuz davranışları beni hâfızlık hocası olmaktan soğuttu. Hiç eğitimci olmayı düşünmedim o yüzden” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 20 yaşında, 6 yıldır hâfız).

“Kurs bittikten sonra direkt imam olarak nasıl atanırım diye düşündüm. İmamlık görevi için eğitimcilik yönümü geliştirmeye gerek duymadım” (Erkek, lise mezunu, imam, 27 yaşında, 11 yıldır hâfız).

“Hâfızlıktan sonra üniversiteye gitme veya kurs hocası nasıl olunur gibi konularda kimse yol göstermedi. Ben de zaten hâfızlık yaparken yorulmuştum bir an önce mesleğe atılmak istedim” (Erkek, lise mezunu, aile işletmesinde çalışıyor, 29 yaşında, 15 yıldır hâfız).

Mülakata katılan hâfızlar arasında ilahiyat fakültesi öğrencisi olmasına rağmen gelecekte din eğitimi faaliyeti yürütmesini gerektiren mesleklerde istihdam edilmeyi düşünmediğini belirtenlerin bulunması oldukça düşündürücüdür. Düşündürücü olan bir başka durum ise bu mesleklerden birinde istihdam edilmiş olmasına rağmen eğitimcilik yönünü geliştirme ihtiyacı duymayan kişilerin varlığıdır. Bütün bunlar hâfız öğrencilerin önemli bir kısmının kariyer planlamasını bilinçli şekilde yapmadığına ve sorumluluk bilincine yeterince sahip olmadığına işaret etmektedir.

Hâfızlık sonrası süreçte eğitim alanına ilgi duyduğunu ve eğitimcilik yönünü geliştirmek için çaba gösterdiğini belirten katılımcıların oranı %27,58'dir. Bu kişilerin hepsi hâfızlık eğitimi sonrasında çeşitli kurslarda belletmenlik gibi görevlerde bulunduklarını ifade etmiştir. Onlar, bu kapsamda yaptıkları çalışmaların Kur'ân eğitiminde tecrübe kazanmalarına katkı sağladığını belirtmişlerdir. Onlar arasında eğitim ve din eğitimi alanıyla ilgili akademik çalışmalara ilgi duyduğunu belirtenlerin sayısı ise 5 olmuştur. Bu kişiler, çocuk gelişimi ve çocukların eğitimiyle ilgili eserlere daha çok ilgi duyduklarını, bu konulara dair konferanslara ve seminerlere katılmaya, televizyon programlarını ve sosyal medya içeriklerini takip etmeye özen gösterdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca onların tamamına yakını, üniversiteye başladıktan sonra eğitimcilik yönlerini geliştirmek için fakülte hocalarından tavsiye istediklerini ifade etmiştir. Bu kapsamda dile getirilen görüşlerden bir kısmı aşağıda aynen verilmiştir:

“Hâfızlığımı tamamladıktan sonra mezun olduğum kursta bir süre belletmenlik yaptım. Benim için güzel bir tecrübe oldu. Bu süreçte eğitimin inceliklerini öğrenme fırsatı buldum” (Erkek, lise mezunu, çalışmıyor, 22 yaşında, 7 yıldır hâfız).

“Diyanet Tv başta olmak üzere eğitimle ilgili televizyon programlarını kaçırmamaya dikkat ederim. İstifade ettiğim kişilerin YouTube'ta videoları var mı yok mu kontrol ederim; varsa boş zamanlarımı bunları dinleyerek geçiririm. Ayrıca çocuk eğitimiyle ilgili çalışmalara da ilgi duyarım” (Kadın, lise mezunu, çalışmıyor, 26 yaşında, 10 yıldır hâfız).

Araştırma sürecinde kadın hâfızların eğitimcilik yönlerini geliştirmeye yönelik çalışmalara erkeklere göre daha fazla ilgi duydukları görülmüştür. Gerek kendi onurlarını

gerekse sevdiklerini koruma duygusunun erkeklere göre daha gelişmiş olması ve buna bağlı olarak yaşadıkları kaygıların bunda önemli bir etken olabileceği anlaşılmıştır.

Tablodaki verilere bir bütün olarak bakıldığında katılımcıların büyük bir kısmının eğitimcilik yönlerini geliştirmeleri için gerekli olan çalışmalara mesafeli durdukları, bu meselenin ciddiyetinin henüz farkında olmadıkları rahatlıkla söylenebilir. Bu durum onlar için ciddi bir sorun olsa da fakültede alacakları eğitimin, onların bu sorunun üstesinden gelmelerine ciddi bir katkı sağlaması mümkündür. Çünkü mülakata katılan hâfızların çok büyük bir kısmı (21'i) hazırlık ve 1. sınıf öğrencisidir. Söz konusu öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakültede din eğitimi dersi ile pedagojik formasyon dersleri ise üst sınıflarda okutulmaktadır.

SONUÇ

Aldığı hâfızlık belgesi, hâfızlık eğitiminin resmi olarak tamamlandığı anlamına gelse de hâfızların omzuna ağır sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların ihmali, uzun ve zorlu bir süreçte elde edilen çok değerli kazanımların hızla kaybedilmesine yol açabilir. Böyle bir durumda, hâfızlara yapılan yatırımın boşa gitmesi kaçınılmazdır.

Bu çalışmanın amacı ilahiyat fakültesine kayıtlı hâfız öğrencilerin, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmaların neler olduğunu tespit etmektir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar şunlar olmuştur:

- Araştırmaya katılan hâfızlar içerisinde hıfzını muhafaza etmek için özel çaba gösterdiğini belirtenlerin oranının %60'ın altında kaldığı tespit edilmiştir. Hâfızların önemli bir kısmının ise özel gayret sarf etmesine rağmen hıfzlarının tamamını muhafaza etmekte başarısız oldukları belirlenmiştir. Yakın sosyal çevrede hâfız bireylerin bulunmasının, hıfzın korunmasına katkı sağlayan önemli faktörlerden biri olabileceği anlaşılmıştır. Zira hıfzını koruyabildiğini belirten hâfızların çoğu ya aile fertleri içinde ya da sürekli görüşme imkânı buldukları yakın dostları arasında hâfız kişilerin olmasının hıfzlarını korumalarına büyük destek sağladığına vurgu yapmıştır.

- Hâfızlık eğitimi sonrasında kırâatini güzelleştirmeye yönelik özel gayret gösteren hâfızların oranının %10'da kaldığı görülmüştür. Bu kapsamdaki hâfızların bir kısmının bireysel çabalarla, çok az bir kısmının ise profesyonel destek alarak kırâatini güzelleştirmeye çalıştığı tespit edilmiştir.

- Hâfızlığın tamamlanmasından sonra Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmek için özel çaba gösterdiğini belirten hâfızların oranının %15'i dahi bulmadığı görülmüştür. Bu kapsamdaki hâfızların Kur'ân âyetlerinin manalarını öğrenmeye yönelmelerinde destekleyici sosyal çevre ile kurs hocaları tarafından yapılan teşviklerin önemli bir etken olabileceği anlaşılmıştır.

- Hâfız öğrencilerin büyük bir kısmının (%72,42) eğitimcilik yönlerinin gelişmesine katkı sağlayacak çalışmalara ilgi göstermediği tespit edilmiştir. Din eğitimi faaliyeti yürütmeyi gerektiren mesleklerde istihdam edilmeyi düşünmeme, imkân bulamama, gerekli görmeme gibi durumların söz konusu ilgisizlikte rol oynayabileceği anlaşılmıştır.

- Hâfızlık eğitiminin zaten doğasında var olan güçlüğü, bu eğitimin verildiği kurslarda görev yapan bazı hocaların pedagojik ve ahlaki esaslarla çelişen davranışları nedeniyle daha da artabileceği ve bu duruma bağlı olarak hâfız adaylarının bir kısmında hâfızlık eğitimini tamamlayıp kendilerini kötü hissetmelerine yol açan kurs ortamından bir an önce uzaklaşma arzusunun gelişebileceği anlaşılmıştır. Hâfızlık eğitimi aldıkları kursa yönelik hissettikleri olumsuz duyguların, bireyleri hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirmeye yönelik çalışmalardan alıkoyabileceği görülmüştür.

- Hâfızlık kurslarında verilen eğitimin, bireylerin otokontrol becerilerinin gelişmesine yeterince katkı sağlamadığı anlaşılmıştır. Zira katılımcıların büyük bir kısmı, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettiği kazanımları koruyup geliştirmek için gerekli çalışmaları yapmamasını, kendilerini bu konuda yönlendiren kişilerin bulunmamasına bağlamıştır. Mülakata katılan hâfızların çoğunun hâfızlık eğitimini tamamladıktan sonra kendilerini bir boşluğa düşmüş gibi hissettiği; bu boşluktan kurtulmak için özellikle de kendilerine hâfızlık eğitimi veren hocalarının ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın desteğini bekledikleri; bu beklentiye karşılık bulamadıklarında onlarda, *'Hâfız olmamız için çok çaba sarf eden, sürekli teşviklerde bulunan hocalarımız hâfız olduktan sonra niçin bizi unuttular? Hâfızlığa çok ehemmiyet veren Diyanet yetkilileri, hâfızlığını tamamlamış kişilere karşı niçin yeterince duyarlı değil? Her şey bizi hâfız yapana kadar mıydı?'* gibi düşüncelerin gelişebildiği görülmüştür.

- Gerek hâfızlık eğitimi öncesinde gerekse hâfızlık eğitimi sürecinde Kur'ân'ın ezberlenmesinin önemine / değerine yapılan aşırı vurgunun, Kur'ân âyetlerinin anlamlarını öğrenmenin önemini gölgeleyebileceği anlaşılmıştır. Hâfız adaylarına hâfızlık eğitimi sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak verilen, *'Hâfızlığınızı başarıyla tamamladığınızda Yüce Allah sizin için dünyada da ahirette de bütün güzel kapıları zaten açacaktır; siz yeter ki hâfız olun'* mesajının, hâfızlık sürecinin zorluklarına katlanma noktasında hâfız adaylarına destek olarak kısa vadede olumlu sonuçlar doğursa da uzun vadede bir takım olumsuz sonuçlara yol açabileceği görülmüştür.

- Bireylerin hâfızlık eğitimine gönüllü şekilde başlayıp devam etme durumları ile bu eğitimi aldıkları kursta yaşadıkları deneyimlerin, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları korumaya yönelik çalışmalara yönelme durumlarını etkileyen iki temel faktör olabileceği görülmüştür. Müslümanları hâfızlığa ve hıfzlarını korumaya teşvik eden hadislerin, hâfızlık eğitime başlama ve devam edip bu eğitimi tamamlama noktasında bireyler için önemli bir motivasyon kaynağı olarak işlev görse de hâfızlık unvanının alınmasıyla birlikte durumun giderek değiştiği; söz konusu hadislerin, hâfızlık eğitimi sonrasında yerine getirilmesi gereken sorumluluklar için gerekli motivasyonun oluşmasındaki etkisinin sınırlı kaldığı gözlenmiştir.

Araştırmada ulaşılan bütün bu sonuçların, hâfız bireylerin hâfızlık eğitimi sonrasındaki eğitim ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu ihtiyacın giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması açısından önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara bağlı olarak önerilebilecek çözümler şunlardır:

1. Hâfızların, hâfız kimliklerini koruyup geliştirmeye yönelik faaliyetlere yönelmelerine destek olmak maksadıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nca 'mezun takip sistemi' kurulabilir. Hâfızlık kurslarındaki idarecilere ve öğreticilere bu sisteme erişim yetkisi verilerek mezun hâfızlarla daha kolay irtibat kurma imkânı sağlanabilir.
2. İkamet yerleri birbirine yakın olan hâfızların birbirleriyle tanıştırılmaları ve en azından hıfızlarını koruyup geliştirme konusunda birbirlerine destek olmaları sağlanabilir.
3. Hâfızlık eğitimi verilen kurslarda her yıl mezunlarla buluşma etkinliği düzenlenebilir. İkram ve gezi organizasyonlarıyla bu buluşmaların cazibesi arttırılabilir.
4. Hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirmeleri için Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülüklerin hâfızlara sağladığı imkânlar arttırılıp yaygınlaştırılabilir.
5. Hâfız kardeşliği uygulaması başlatılarak aynı kursta hâfızlık eğitimi alan bireylerden her biri, çok iyi anlaştığı bir kurs arkadaşıyla hâfızlık belgesini almadan kısa bir süre önce eşleştirilebilir. Eşleştirilen kişiler, hıfzın korunması noktasında birbirlerinden sorumlu tutulabilir. Bu kişilerden, sorumlu oldukları arkadaşlarının durumuyla ilgili yılda bir defa rapor hazırlamaları ve bu raporu hâfızlık takip sistemine yüklemeleri istenebilir.
6. Bireylerin hâfızlık eğitimi sürecinde duygusal açıdan yıpranmalarına yol açacak tavır ve davranışlara maruz kalmalarını önlemek üzere kurslardaki idarecilere ve öğreticilere yönelik özellikle iletişim ve pedagojik formasyon alanlarında hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.
7. Hâfızlık kurslarında rehberlik ve psikolojik destek kapsamındaki faaliyetlere daha fazla ağırlık verilebilir.
8. Hâfızların gerek hâfızlık eğitimi gerekse bu eğitimi tamamladıktan sonra yaşadıkları sorunlarını tespit etmek üzere bilimsel araştırmalar yapılabilir.
9. Hâfızların, hâfızlık eğitimi sürecinde elde ettikleri kazanımları koruyup geliştirmelerine katkı sağlamak üzere yüksek din öğretimi kurumları ile Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliğinde projeler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akaslan, Yaşar. "Türkiye'de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1081-1107.
- Akdemir, Mustafa Atilla. "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hâfızlık". *Uslu İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2010), 21-40.
- Algur, Hüseyin. "Hâfızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hâfızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 67-105.
- Algur, Hüseyin. *Hâfızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları*. İstanbul: Dem Yayınları, 2019.

- Bozkurt, Nebi. "Hâfız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/74-76. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Muğire el-Cu'fî - Mustafa Dîb el-Buğâ. *Sahîhü'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1976.
- Çapar, Meral Ceylan - Ceylan, Müyesser. "Durum Çalışması ve Olgubilim Desenlerinin Karşılaştırılması". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/Özel Sayı 2 (2022), 295-312.
- Çelik, Ömer. "Hâfızlık". *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi* 7/13 (2012), 69-83.
- Çetin, Mustafa. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2014.
- Çıtır, Aslan. "Kur'ân'ın Mûsikî Formlarının İnşası ve Gelişimindeki Rolü Üzerine Tahliller". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2024), 238-256.
- Dam, Hasan - Ertürk, İdris. "Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmi Dergi* 55/2 (2019), 467-494.
- Demir, Kevser. "Hâfızlık Eğitimi Almış Bireylerin Benlik Saygısı Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2019), 79-101.
- Denizer, Nurullah vd. "İlahiyat Fakültelerine Kayıtlı Hâfız Öğrencilerin Hâfızlığa Yükllediği Anlam ve Değer". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (2024), 122-138.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hâfızlık Eğitim Programı*. Ankara: DİB Yayınları, 2024.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Kur'ân'ı Anlama Temel Öğretim Programı*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Doğan, İrem - Osmanoğlu, Cemil. "Türkiye'de Hâfızlık Eğitiminin Problemleri Üzerine Bir İnceleme". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 16 (2023), 149-174.
- Doğan, Recai. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar". *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı* (İzmir: 4-6 Aralık 1998), Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1999, 227-288.
- Ergün, Naif. "Durum Çalışması", *Nitel Araştırma Yöntemleri – Kuram, Uygulama ve Sınırlılıklar*-. Ed. Adnan Çetin, Konya: Çizgi Kitabevi, 2023, 133-155.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-. *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed 'Avd Mir'ab. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 2001.
- Ferâhidî, Halîl b. Ahmed el-. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Dr. Abdulhamid Hendâvî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Fırat, Yavuz. "Kur'an'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine". *Bilimname* 22 (2012), 7-33.
- Gözün, Abdulvehhab. "Kur'ân Hıfzı Hakkında İki Mesele: Hâfızların Şefaât Hakkı ve Hâfızlığın Unutulmasının Vebalı". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 421-447.
- İbn Abbâd, İsmail. *el-Muhîd fi'l-luğa*. thk. Muhammed Hasan Al-Yasin. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.

- Madazlı, Ahmet. "Öğrenilen, Ezberlenen Sure ve Ayetleri Unutmak". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/3 (1986), 269-282.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998.
- Neuman, W. Lawrence. "Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches", *Teaching Sociology* 30/3 (2014), 380.
- Oruç, Cemil. "Hâfızlık Eğitimi: Elazığ-Harput Hamdi Başaran Kur'an Kursu Örneği". *Diyanet İlmi Dergi* 45/3 (2009).
- Osmanoğlu, Cemil - Aslan, Ferda. "Hâfızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 47 (2019), 175-232.
- Osmanoğlu, Cemil - Taşkın, Mine. "Hâfızlığı Muhafaza Yöntemleri: Hâfızlığı Muhafaza Edenler Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 370-398.
- Özdemir, Saadettin - Çaylı, Ahmet Fatih. "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hâfızlık Öğretimi ve Problemleri", *The Journal of Academic Social Sciences* 119/119 (2021), 23-69.
- Şenat, Fatma Asiye. "Hâfızlık Sorumlulukları Açısından Hâfız Adaylarının Özyeterlilik Durumları". *Akif Dergisi* 52/2 (2022), 16-39.
- Tunçer, Mustafa. "Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/2 (2020), 615-635.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Yin, Robert K. *Case Study Research: Design And Methods*. California: Sage Publications, 1984.